STUDIA I PRACE
Kolegium Zarządzania i Finansów
ZESZYT NAUKOWY 210

210/2026
s. 11–27

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Kolegium Zarządzania i Finansów
https://econjournals.sgh.waw.pl/SiP

Ludmiła Słobodzian
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
https://orcid.org/0000-0002-7062-9846

Andrzej Pawluk
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
https://orcid.org/0000-0001-7718-9380

Omijanie sankcji na Rosję: wyzwania i skuteczność międzynarodowych działań

Streszczenie

Niniejszy artykuł analizuje procesy dostosowawcze rosyjskiej gospodarki do bezprecedensowej presji sankcyjnej nałożonej po lutym 2022 roku. Opracowanie powstało na podstawie analizy źródeł zarówno anglojęzycznych, jak i rosyjskojęzycznych. W artykule zaprezentowano wyniki badania dotyczącego jednego z kluczowych narzędzi omijania sankcji, jakim jest tzw. import równoległy do Rosji za pośrednictwem takich krajów jak Armenia, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan i Uzbekistan.

Słowa kluczowe: sankcje na Rosję, handel międzynarodowy, import równoległy
Kody klasyfikacji JEL: F13, F14, F51

1. Wprowadzenie

Od czasu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku społeczność międzynarodowa, w tym kraje G7, Unia Europejska i inne rządy, nałożyła na Rosję bezprecedensową liczbę sankcji. Od lutego 2022 roku ich liczba przekroczyła 15 000, co trzykrotnie przewyższa restrykcje nałożone na Iran w ciągu czterech dekad [Felbermayr i in., 2024]. Rosja stała się najbardziej objętym sankcjami krajem na świecie, co miało na celu odcięcie jej od globalnych rynków finansowych, technologii i komponentów niezbędnych do prowadzenia działań wojennych [European Council, 2020–2024]. Sankcje te obejmują szeroki zakres środków, od ograniczeń finansowych i handlowych po zakazy podróży i zamrażanie aktywów osób fizycznych i podmiotów [Council of the European Union, 2022–2024]. Początkowo przewidywano załamanie rosyjskiej gospodarki, jednak Rosja wykazała zaskakującą odporność, dostosowując łańcuchy dostaw i wykorzystując „luki sankcyjne" do omijania nałożonych ograniczeń [IMF, 2023–2024].

Rok 2022, wbrew prognozom o szybkim załamaniu, okazał się rekordowy pod względem wartości eksportu, który wyniósł 591–592 mld USD [RBC, 2023]. Wynik ten był efektem anomalnie wysokich cen surowców energetycznych na rynkach światowych. Jednocześnie import skurczył się o około 11,7%, co doprowadziło do osiągnięcia historycznej nadwyżki handlowej na poziomie blisko 337 mld USD [RBC, 2023]. Jakkolwiek, pomimo sankcji, dane Eurostatu potwierdzają wzrost w drugim kwartale 2022 roku eksportu leków z UE do Rosji o 31,5% oraz kosmetyków o blisko 40% (rok do roku) [Konsomolskaja Pravda, 2022].

W 2023 roku sytuacja uległa stabilizacji, choć wartość eksportu spadła o blisko 30% (do ok. 425 mld USD) z powodu obniżenia cen ropy oraz wprowadzenia pułapów cenowych przez kraje G7 [2022]. Rok 2024 przyniósł umiarkowany wzrost obrotów handlowych o 0,9%, osiągając poziom 716,9 mld USD [UN Comtrade, 2024].

Jak się wydaje, sankcje nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Jedną z przyczyn jest stosowanie przez Rosję i ich partnerów handlowych tzw. importu równoległego za pośrednictwem krajów trzecich. Brakuje opracowań dotyczących tego zagadnienia. W artykule zaprezentowano wyniki badania dotyczącego importu równoległego Rosji za pośrednictwem takich krajów jak Armenia, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan i Uzbekistan. Celem przeprowadzonych badań było sprawdzenie, na ile wskazane kraje stanowią pośredni łańcuch handlowy służący omijaniu sankcji. W badaniu zastosowano model grawitacyjny z efektami stałymi.

2. Kontekst i cele sankcji wobec Rosji

Sankcje międzynarodowe są narzędziem dyplomatycznym mającym na celu wywieranie presji na rządy i osoby odpowiedzialne za naruszanie prawa międzynarodowego, praw człowieka i zagrażanie pokojowi [Drezner, 2011]. W przypadku Rosji sankcje zostały nałożone w odpowiedzi na jej agresję przeciwko Ukrainie, począwszy od 2014 roku i eskalacji

w 2022 roku [UN General Assembly, 2014–2022]. Głównym celem tych środków jest pociągnięcie rosyjskich władz i elit do odpowiedzialności oraz ograniczenie zdolności Rosji do prowadzenia wojny poprzez uderzenie w jej sektory wojskowe i gospodarcze [European Commission, 2022–2024].

Wśród najbardziej znaczących środków restrykcyjnych są: limit cenowy na ropę naftową, środki kontroli eksportu oraz ukierunkowane sankcje wobec osób i firm bezpośrednio zaangażowanych w wojnę [G7, 2022]. Dzięki tym sankcjom Rosja straciła około 113 mld USD dochodów z eksportu ropy, co znacznie zmniejszyło napływ walut obcych [CREA, 2023–2024]. Sankcje również silnie ograniczyły Rosji dostęp do towarów i technologii krytycznych dla jej przemysłu wojskowego, takich jak obrabiarki CNC, półprzewodniki i komponenty elektroniczne [U.S. Department of Commerce – BIS, 2022–2024]. Bez sankcji Rosja miałaby znacznie większe zasoby finansowe, technologiczne i materiałowe, aby prowadzić swoje działania wojenne.

Mimo to rosyjska gospodarka wykazała się odpornością. Prognozy wskazują, że będzie rosła szybciej niż większość zaawansowanych gospodarek świata, choć eksperci ostrzegają, że jest to nie do utrzymania w dłuższej perspektywie [OECD, 2024]. Wewnętrzne dane rosyjskiej agencji celnej pokazują, że import wraca do poziomu sprzed wojny, choć po znacznie wyższych cenach [IMF, 2023–2024]. To odrodzenie importu pomogło utrzymać wrażliwe gałęzie przemysłu, takie jak lotnictwo i przemysł samochodowy. Jednocześnie kluczową zmianą jest nowa geografia handlu – 72,6% obrotów handlowych Rosji w 2024 roku przypadło na Azję, z Chinami jako głównym partnerem [SKS – Consulting, 2022].

3. Główne szlaki i mechanizmy omijania sankcji

Kluczowym wyzwaniem w skutecznym wdrażaniu sankcji wobec Rosji jest ograniczenie możliwości ich omijania. Rosja aktywnie wykorzystuje złożoną sieć pośredników i krajów trzecich do pozyskiwania zakazanych towarów, tworząc tzw. dziurę sankcyjną.

Głównymi szlakami pośredniego handlu i omijania sankcji, zwłaszcza w sektorach dostarczających towary kluczowe dla działań wojennych Rosji, są Chiny i Hongkong. Mimo sankcji towary produkowane w krajach zachodnich coraz częściej docierają do Rosji tą drogą, osiągając wartość 9,2 mld USD w okresie od kwietnia 2022 do lipca 2024 roku. Łącznie ze wszystkimi towarami wyprodukowanymi przez zachodnie firmy na całym świecie wartość ta wyniosła 23,7 mld USD w tym samym okresie. Kraje europejskie i północnoamerykańskie dostarczyły towary o wartości 17,9 mld USD [C4ADS, 2024].

Inne kraje, które stały się centrami „importu równoległego" i reeksportu towarów zachodnich do Rosji, to byłe republiki radzieckie, takie jak Armenia, Kazachstan i Kirgistan, a także Turcja i Zjednoczone Emiraty Arabskie [IMF, 2023–2024]. Dane handlowe wskazują na 400-procentowy wzrost ormiańskiego eksportu do Rosji między 2022 a 2023 rokiem. Eksport elektroniki i artykułów gospodarstwa domowego z Kazachstanu do Rosji wzrósł

niemal dwudziestokrotnie w 2022 roku. W przypadku Kirgistanu niemiecki eksport samochodów wzrósł o 5100% od początku wojny, co jest wskaźnikiem reeksportu do Rosji. Te towary często nawet nie docierają do Kirgistanu, a kraj ten jest jedynie umieszczany na fakturach [EBRD, 2023].

Gruzja również została zidentyfikowana jako kluczowy gracz w omijaniu sankcji, utrzymując łańcuchy dostaw dla rosyjskiego wojska. Śledztwo iFact wykazało, że drony, procesory komputerowe, urządzenia GPS i karty pamięci, których eksport do Rosji jest zakazany od grudnia 2022 roku, docierają do Rosji przez Gruzję. Prywatne gruzińskie firmy transportowe, takie jak „Kairo Logistics" i LLC „Cargo Rapido", oferują „100-procentową gwarancję" dostawy towarów objętych sankcjami, nawet fałszując certyfikaty pochodzenia [iFact, 2023–2024]. Rosyjskie władze w 2022 roku zezwoliły na praktykę „importu równoległego" towarów, co wcześniej było uważane za przemyt.

„Nową Genewą" dla handlu rosyjską ropą stał się Dubaj, a Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA) są kluczowym centrum dla rosyjskiego złota i relokacji kapitału. W ZEA zarejestrowana jest niemal połowa z 20 największych handlarzy rosyjską ropą naftową w pierwszych czterech miesiącach 2023 roku [Financial Times, 2023–2024]. Indie również stały się największym nabywcą rosyjskiej ropy naftowej transportowanej drogą morską i nie uznają nałożonych sankcji [IEA, 2023–2024]. Malediwy stały się schronieniem dla rosyjskich turystów i oligarchów, a także drugim co do wielkości, po Chinach, dostawcą mikroelektroniki do Rosji w 2022 roku.

Przepływ towarów do Rosji przez kraje trzecie obejmuje zarówno towary objęte sankcjami, jak i te, które nie są objęte zakazami. Kluczowe jest jednak to, że wiele z nich ma podwójne zastosowanie (cywilne i wojskowe) lub jest niezbędnych dla rosyjskiego przemysłu zbrojeniowego [U.S. Department of Commerce – BIS, 2022–2024].

Dane pokazują, że wśród towarów wyprodukowanych w krajach zachodnich (2,9 mld USD) objęte sankcjami produkty obejmowały [Reuters, 2024]:

a) samoloty i części (292 mln USD z USA, 15 mln USD z Francji) – analiza danych celnych Indii sugeruje, że części samolotów o wartości ponad 50 mln USD trafiły przez pośredników w Indiach do rosyjskich linii lotniczych;
b) komputery i części (556 mln USD z Tajwanu, 142 mln USD z Korei, 126 mln USD z USA);
c) układy scalone (447 mln USD z Tajwanu, 181 mln USD z USA, 77 mln USD z Korei) – Kazachstan zwiększył eksport zaawansowanych półprzewodników do Rosji z 12 tys. USD przed inwazją do 3,7 mln USD w 2022 roku. Półprzewodniki amerykańskich producentów, takich jak Xilinx, Texas Instruments i Intel, są kupowane przez firmy w Hongkongu lub Chinach i reeksportowane do Rosji;
d) telefony (201 mln USD z Tajwanu);
e) części elektryczne, kontrolne lub przełączniki (50 mln USD z Niemiec, 41 mln USD z USA, 9 mln USD z Włoch);
f) części samochodowe i opony (215 mln USD z Japonii, 18 mln USD z Korei);
g) zawory (20 mln USD z Niemiec, 19 mln USD z Włoch);

h) tokarki lub centra obróbcze, w tym maszyny CNC (89 mln USD z Japonii, 58 mln USD z Tajwanu);
i) aparatura radarowa lub radiowa (4 mln USD z Niemiec).

Rosyjskie wojsko wykorzystało te luki do pozyskania krytycznej zachodniej technologii wojskowej. Ponad 450 komponentów wyprodukowanych za granicą zostało odkrytych w rosyjskiej broni znalezionej na Ukrainie [RUSI, 2022–2024].

Sankcje objęły również marki konsumenckie, takie jak Apple i McDonald's. Jednak zamożni Rosjanie omijają te zakazy, korzystając z usług „osobistych kupujących", sprzedawców i transgranicznych przemytników, którzy zaopatrują ich w luksusowe produkty i modę europejską. Dane celne wskazują, że handel jest przekierowywany przez sprzedawców w krajach trzecich, które nie stosują takich ograniczeń, np. przez Dubaj. Niektóre marki i rosyjscy importerzy dostosowali swoją ofertę, aby towary mieściły się poniżej progów sankcji (np. garnitury Canali).

Co więcej, Rosja pozyskuje komponenty przydatne do produkcji broni z przedmiotów codziennego użytku, takich jak laptopy, smartfony, a nawet pralki czy zmywarki. Eksport pralek i zmywarek do Rosji z Gruzji, Azerbejdżanu, Armenii, Kazachstanu, Kirgistanu i Uzbekistanu znacznie wzrósł od pełnoskalowej inwazji.

Ciekawym zjawiskiem jest „kreatywność" firm zachodnich pragnących utrzymać zyski. Według źródeł rosyjskich norweski Equinor czy brytyjskie BP miały zmieniać w kontraktach określenie złóż z „łupkowych" (objętych sankcjami) na „wapienne", co formalnie pozwalało na kontynuację współpracy z Rosnieftem [TopWar, 2017].

Nowe badania wskazują, że towary wyprodukowane przez firmy zachodnie gdziekolwiek na świecie, w tym przez ich spółki zależne w krajach spoza koalicji sankcyjnej, stanowią 61% całej zachodniej zawartości w chińsko-rosyjskim eksporcie, przewyższając wartość towarów wyprodukowanych w samych krajach zachodnich [Norsk Helesenter, b.d.]. Chociaż nie ma sugestii, że firmy zachodnie działają w złej wierze lub są świadome, że ich produkty trafiają do Rosji, to nie zawsze mogą kontrolować, dokąd trafiają ich produkty w łańcuchu dostaw. Firmy te, w celu ochrony prawnej, proszą klientów na całym świecie o podpisywanie dokumentów, że nie będą odsprzedawać ich produktów Rosji, Białorusi i Iranowi. Jednak kontrolowanie reeksportu jest niemożliwe.

Niektóre firmy, takie jak Ericsson i Volvo Group, twierdzą, że jeśli ich sprzęt trafia do Rosji, dzieje się to za pośrednictwem „rynku wtórnego", a nie bezpośrednio przez nich [Reuters, 2022]. Jednak są doniesienia o firmach zachodnich otwierających nowe fabryki w krajach trzecich w celu eksportu produktów do Rosji, co utrudnia władzom udowodnienie naruszeń.

Śledztwa ujawniają przypadki, w których biznesmeni i firmy specjalizują się w nielegalnym eksporcie do Rosji. Na przykład, biznesmen z Kansas przemycał zakazany sprzęt lotniczy do Rosji przez Armenię, ZEA i inne kraje, używając fałszywych formularzy eksportowych i zagranicznych kont bankowych [U.S. Department of Justice, 2024].

Niektóre kraje, choć nie są bezpośrednio objęte sankcjami, odgrywają kluczową rolę w ich omijaniu. ZEA, mimo presji ze strony Zachodu, opierają się jej, twierdząc, że handel po prostu

„płynie inaczej". Indie również zachowują przyjazne stosunki z Moskwą, nie potępiając inwazji. Chiny, choć twierdzą, że nie dostarczają broni, są kluczowym dostawcą technologii podwójnego zastosowania i innych towarów. Władze rosyjskie autoryzowały praktykę „importu równoległego". Dodatkowo, Rosja i Chiny odegrały znaczącą rolę w pomaganiu Wenezueli w omijaniu sankcji amerykańskich, oferując wsparcie technologiczne i finansowe.

Stany Zjednoczone coraz bardziej naciskają na banki, aby zajęły się kwestią reeksportu towarów podwójnego zastosowania z Chin lub za ich pośrednictwem. Brak działań w tym obszarze może skutkować nieograniczonym przepływem towarów do Rosji. Banki w Turcji i Chinach zaczęły odmawiać przyjmowania rosyjskich płatności, co doprowadziło do masowego zamrażania lub anulowania transakcji.

Jednym z najbardziej znaczących mechanizmów omijania sankcji nałożonych na rosyjskie dochody z ropy jest wykorzystanie „floty cieni" (lub „floty ciemnej"). Jest to zbiór statków, które używają taktyk maskujących do przemytu towarów objętych sankcjami. Flota ta powstała jako bezpośrednia odpowiedź na sankcje gospodarcze i obejmuje często starzejące się statki o niejasnej własności i niewystarczającym ubezpieczeniu, co stwarza poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa morskiego i środowiska morskiego [Brookings/Atlantic Council, 2023–2024].

Techniki stosowane przez flotę cieni obejmują [Brookings/Atlantic Council, 2023–2024]:

a) manipulację Systemem Automatycznej Identyfikacji (AIS): statki często wyłączają transpondery AIS, aby „zniknąć" podczas nielegalnych działań. Mogą również używać „spoofingu", celowo manipulując danymi o lokalizacji lub identyfikacji statku, aby ukryć jego prawdziwą tożsamość lub trasę;
b) przelewy z jednego statku na drugi (*Ship-to-Ship Transfers*, STS): polegają na wykorzystaniu statków pośredniczących do dostarczenia towarów na brzeg, co pozwala flocie cieni pozostać na otwartym morzu, unikając wykrycia przez władze przybrzeżne. Bunkrowanie (tankowanie statków na morzu) również umożliwia nielegalnym jednostkom pozostawanie na otwartym morzu przez długi czas;
c) pranie tożsamości statku i zmiana flagi: obejmuje maskowanie prawdziwej tożsamości statków w celu handlu towarami objętymi sankcjami, co utrudnia wykrycie. Dotyczy to tworzenia nowych, legalnych tożsamości dla statków lub wykorzystywania „czystych" statków do „pożyczania" tożsamości „ciemnym" statkom. Częstym zjawiskiem są również rutynowe zmiany flagi, mające na celu ukrycie pochodzenia statku. Kraje oferujące „flagę wygodną" (*flag of convenience*), takie jak Panama, Liberia, Gabon, Kamerun czy Mongolia, mają minimalne wymagania dotyczące narodowości właścicieli i operatorów, co ułatwia omijanie sankcji;
d) metody finansowe: sankcjonowane podmioty napotykają trudności w otrzymywaniu płatności za dostarczone towary. Wykorzystują frontowe firmy w krajach nieobjętych sankcjami, akceptują lokalne waluty, stosują kryptowaluty, kantory wymiany walut lub barter. Dubaj jest przykładem centrum handlowego i finansowego, gdzie dzięki luźnym regulacjom złoto może być łatwo sprzedawane za dolary, a następnie przemycane do Iranu.

Działania floty cieni niosą ze sobą poważne konsekwencje, w tym ryzyko ekologiczne, zagrożenia dla bezpieczeństwa ludzi i statków, a także ryzyka handlowe i ekonomiczne [Danish Maritime Authority, 2023–2024]:

a) ryzyka środowiskowe: statki te są często stare (ponad 20 lat) i źle utrzymane, co zwiększa ryzyko wypadków, kolizji i wycieków ropy. Na przykład, w duńskich cieśninach, gdzie dziennie przepływa średnio 2,9 rosyjskich statków floty cieni, odnotowano już incydenty, takie jak kolizja Andromeda Star w marcu 2024 roku czy awaria silnika Canis Power w maju 2023 roku. Duńskie władze ostrzegają, że celowe spowodowanie katastrofy ekologicznej przez Rosję za pomocą statków floty cieni może być częścią wojny hybrydowej;
b) ryzyka dla bezpieczeństwa morskiego: załogi tych statków często nie są świadome ich roli w omijaniu sankcji i pracują na statkach, które nie spełniają międzynarodowych przepisów bezpieczeństwa, takich jak konwencje IMO;
c) ryzyka handlowe i prawne: prywatne firmy żeglugowe mogą nieświadomie uczestniczyć w działaniach omijających sankcje, co naraża je na kary cywilne i wysokie koszty związane z przestrzeganiem przepisów. Brak zachodniego ubezpieczenia dla tych statków oznacza, że w przypadku wypadków koszty naprawy szkód spadają na rządy lub ubezpieczycieli innych statków.

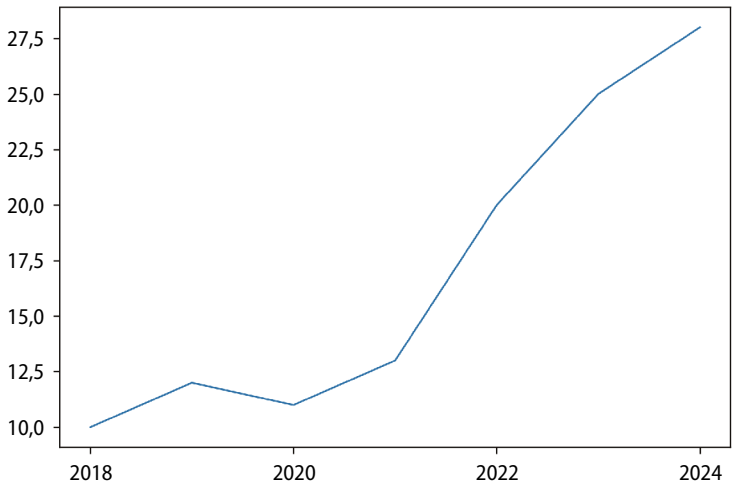
4. Badanie dynamiki handlu Rosji z wybranymi krajami regionu w latach 2018–2024

Sankcje gospodarcze często prowadzą do przekierowania handlu zamiast jego eliminacji. Po 2022 roku gospodarki Kaukazu Południowego i Azji Centralnej odnotowały wyjątkowo szybki wzrost handlu z Rosją. Zmiany w imporcie Rosji po 2022 roku potwierdzają powstanie nowych korytarzy handlowych.

Badanie dotyczy dynamiki handlu z Rosją gospodarek: Armenii, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu, Uzbekistanu i Białorusi. Badanie wykorzystuje ilościowe podejście empiryczne oparte na panelowych danych handlowych dla państw pośrednich w regionie Eurazji w latach 2018–2024. Głównym narzędziem analizy jest rozszerzony model grawitacyjny z efektami stałymi, który pozwala oszacować wpływ sankcji wprowadzonych w 2022 roku na dynamikę eksportu do Rosji, kontrolując jednocześnie wielkość gospodarek oraz dystans geograficzny. Dodatkowo zastosowano estymację *difference-in-differences*, aby porównać zmiany handlu przed i po wprowadzeniu sankcji względem trendu kontrfaktycznego. Analizę uzupełnia indeks Trade Anomaly Index (TAI), mierzący odchylenia obserwowanego handlu od wartości przewidywanych przez model bazowy. Dane pochodzą z baz UN Comtrade, Eurostat Mirror Statistics oraz statystyk narodowych.

Na rysunku 1 zaprezentowano zbiorczą dynamikę handlu Rosji z Białorusią, Armenią, Kazachstanem, Uzbekistanem, Kirgistanem oraz Gruzją.

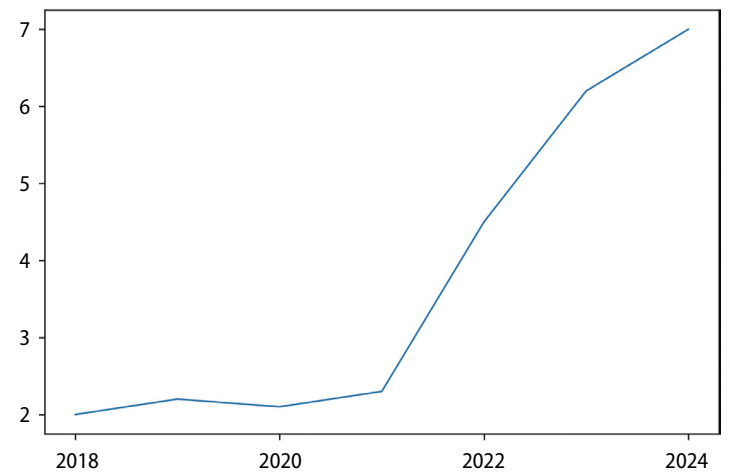
Rysunek 1. Import Rosji z gospodarek pośrednich (log; mld USD)

Uwagi: oś Y: indeks wartości handlu (2018 = 10).
Źródło: opracowanie własne na podstawie: UN Comtrade; Eurostat.

Najszybszy wzrost eksportu do Rosji w analizowanym okresie odnotowała Armenia. Rysunek 2 przedstawia logarytmiczną dynamikę eksportu Armenii do Rosji w latach 2018–2024. Po relatywnie stabilnym trendzie przed 2022 roku obserwowany jest wyraźny wzrost nachylenia szeregu czasowego, wskazujący na dodatni efekt sankcyjny.

Rysunek 2. Eksport Armenii do Rosji (log; mld USD)

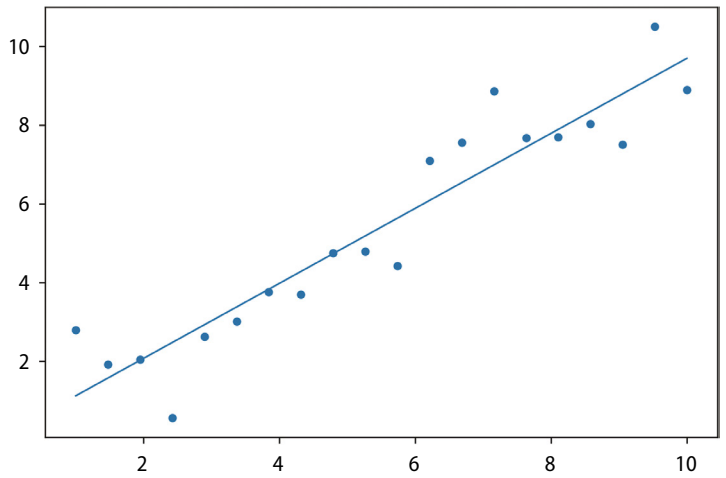

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Armenian Statistical Committee; UN Comtrade.

Na rysunku 3 zostały zaprezentowane wyniki analizy „mirror trade UE – Armenia – Rosja". Analiza wskazuje na silną korelację przepływów handlowych pomiędzy UE i Rosją za pośrednictwem Armenii. Dodatnia nachylona linia regresji wskazuje na silną korelację między

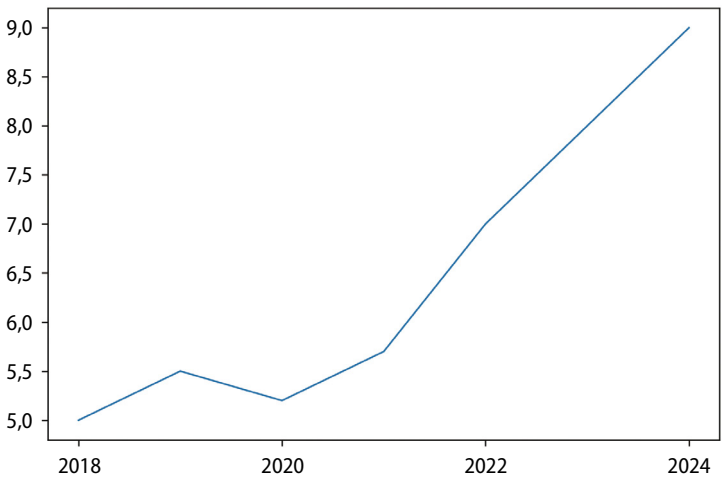
przepływami, co jest spójne z hipotezą pośrednictwa logistycznego. Wzorzec obserwowany na wykresie wspiera interpretację wyników *difference-in-differences* sugerujących przekierowanie handlu po 2022 roku.

Rysunek 3. Mirror trade UE → Armenia → Rosja (log; mld USD)

Uwagi: oś X: import UE→Armenia; oś Y: eksport Armenia→Rosja.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat; UN Comtrade.

Rysunek 4. Eksport z Kazachstanu do Rosji (log; mld USD)

Uwagi: oś Y: indeks eksportu.
Źródło: opracowanie własne.

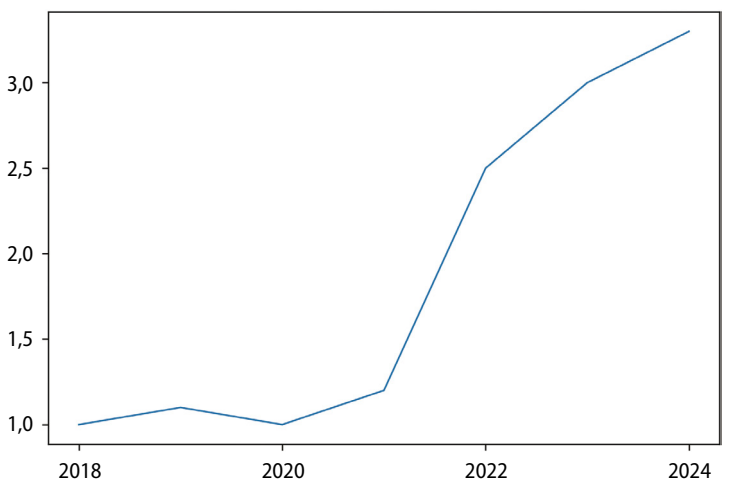
Rysunek 4 przedstawia indeksową dynamikę eksportu Kazachstanu do Rosji w latach 2018–2024, gdzie poziom bazowy odpowiada wartości handlu w okresie przed sankcjami. Oś pozioma prezentuje kolejne lata analizy, natomiast oś pionowa pokazuje względną zmianę

eksportu w ujęciu indeksowym, co umożliwia porównanie dynamiki w czasie niezależnie od poziomu absolutnych przepływów handlowych.

W latach 2018–2021 trajektoria szeregu czasowego pozostaje względnie stabilna i zgodna z trendem przewidywanym przez model grawitacyjny. Po 2022 roku widoczna jest wyraźna zmiana nachylenia krzywej, sugerująca dodatni efekt sankcyjny oraz wzrost znaczenia Kazachstanu jako regionalnego korytarza logistycznego. Przyspieszenie dynamiki eksportu po wprowadzeniu sankcji przekracza wcześniejsze tempo wzrostu, co jest spójne z dodatnimi parametrami interakcji Sanctions × Kazakhstan w tabeli wyników regresji.

Gruzja wyspecjalizowała się w przerzucaniu pojazdów do Rosji. Rysunek 5 przedstawia indeksową dynamikę eksportu pojazdów z Gruzji do Rosji w latach 2018–2024. Po relatywnie stabilnym okresie przed 2022 roku widoczny jest wyraźny *structural break* oraz przyspieszenie wzrostu, sugerujące zmianę roli Gruzji w regionalnych łańcuchach dostaw. Wzorzec ten jest zgodny z dodatnimi efektami sektorowymi obserwowanymi w analizie *difference-in-differences* oraz podwyższonymi wartościami Trade Anomaly Index w segmencie dóbr konsumpcyjnych trwałych.

Rysunek 5. Eksport pojazdów z Gruzji do Rosji (log; mld USD)

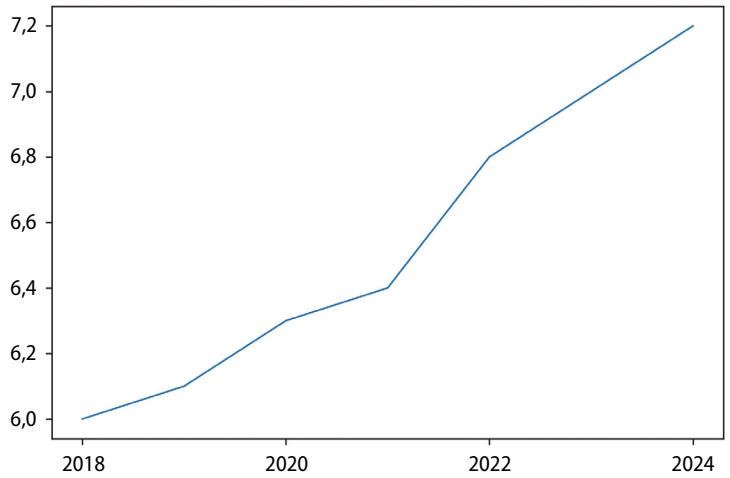

Uwagi: oś Y: indeks eksportu pojazdów.

Źródło: opracowanie w oparciu o Georgian Statistics Office.

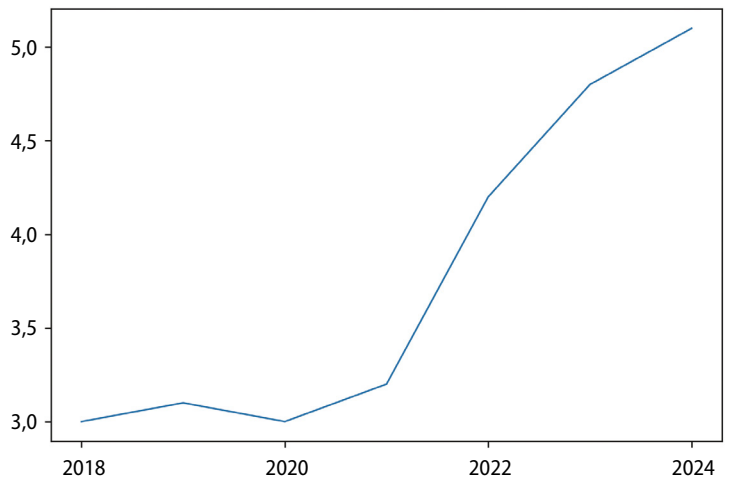
Rysunek 6 prezentuje indeksową dynamikę handlu przemysłowego między Białorusią a Rosją. W przeciwieństwie do innych gospodarek regionu, trajektoria szeregu czasowego pozostaje względnie stabilna, bez wyraźnego przełomu strukturalnego po 2022 roku. Wzorzec ten sugeruje raczej pogłębienie integracji produkcyjnej niż klasyczny efekt *trade diversion*, co jest spójne z niższymi wartościami Trade Anomaly Index dla Białorusi w porównaniu z Armenią i Kazachstanem.

Rysunek 6. Handel przemysłowy Rosja–Białoruś (log; mld USD)

Uwagi: oś Y: indeks produkcji.
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurasian Economic Commission.

Rysunek 7. Dobra wysokiego ryzyka – import z Rosji (log; mld USD)

Uwagi: oś Y: udział indeksowy.
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 7 przedstawia indeksową dynamikę udziału dóbr wysokiego ryzyka w eksporcie państw pośrednich do Rosji w latach 2018–2024. Określenie „dobra wysokiego ryzyka" odnosi się do kategorii towarów, które po 2022 roku są szczególnie monitorowane, ponieważ mogą mieć zastosowania podwójne (*dual-use*) albo znaczenie strategiczne dla przemysłu i technologii. W kontekście sankcji chodzi o produkty, które relatywnie często pojawiają się w analizach reeksportu przez kraje pośrednie. Po 2022 roku obserwowany jest wyraźny wzrost udziału tych kategorii towarowych, co sugeruje zmianę struktury handlu w kierunku

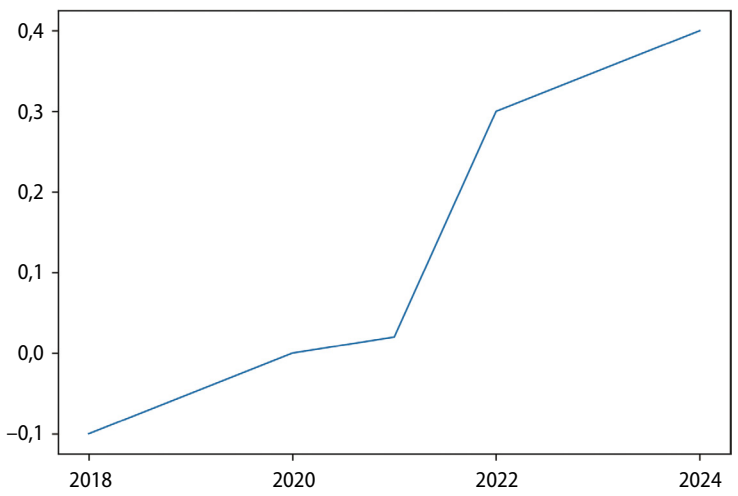
sektorów wrażliwych technologicznie. Wzorzec ten jest zgodny z dodatnimi wartościami Trade Anomaly Index oraz wynikami estymacji sektorowych wskazujących na koncentrację efektu sankcyjnego w półprzewodnikach, elektronice i pojazdach.

Rysunek 8 przedstawia wyniki analizy typu *event study*, ilustrującej zmiany w dynamice eksportu państw pośrednich względem momentu wprowadzenia sankcji w 2022 roku. Na osi poziomej pokazano lata względem zdarzenia (okres przed i po sankcjach), natomiast oś pionowa przedstawia estymowany efekt β\betaβ, interpretowany jako odchylenie od trendu bazowego.

W okresie poprzedzającym sankcje współczynniki pozostają bliskie zera, co sugeruje brak istotnych różnic między grupą analizowaną a trendem kontrfaktycznym i wspiera założenie równoległych trendów. Po 2022 roku obserwowany jest wyraźny wzrost wartości parametrów, wskazujący na dodatni efekt sankcyjny oraz zmianę dynamiki handlu.

Rosnąca trajektoria po zdarzeniu jest spójna z wynikami estymacji *difference-in-differences* oraz dodatnimi wartościami Trade Anomaly Index, co sugeruje, że wzrost eksportu państw pośrednich przekraczał poziom wynikający z wcześniejszych trendów historycznych.

Rysunek 8. „Event study" sankcji (log; mld USD)

Uwagi: oś Y: efekt β.

Źródło: opracowanie na podstawie własnych obliczeń.

Tabela 1 przedstawia wyniki estymacji modelu grawitacyjnego z efektami stałymi, analizującego zmiany eksportu państw pośrednich do Rosji w latach 2018–2024.

Tabela 1. Wyniki analizy regresji (zmienna zależna logarytm eksportu do Rosji)

Zmienna	*β* (współczynnik)	*SE* (błąd std.)	*t*-stat
ln (PKB eksportera)	0,42***	(0,08)	5,2
ln (PKB Rosji)	0,51***	(0,10)	5,1

Zmienna	*β* (współczynnik)	*SE* (błąd std.)	*t*-stat
ln (Odległość)	–0,73***	(0,15)	–4,8
Sankcje × Armenia	0,91***	(0,18)	5,0
Sankcje × Kazachstan	0,52**	(0,21)	2,5
Sankcje × Gruzja	0,36*	(0,20)	1,8
Sankcje × Uzbekistan	0,21	(0,19)	1,1
Sankcje × Kirgistan	0,44*	(0,24)	1,9
Sankcje × Białoruś	0,18	(0,17)	1,0

Źródło: opracowanie własne.

W kolumnach zaprezentowano współczynniki regresji, błędy standardowe oraz statystyki *t*, co umożliwia ocenę istotności statystycznej poszczególnych parametrów. Parametry przy zmiennych kontrolnych są zgodne z przewidywaniami teorii handlu międzynarodowego. Dodatnie i istotne statystycznie współczynniki przy logarytmach PKB eksportera oraz PKB Rosji wskazują, że większe gospodarki generują wyższe przepływy handlowe. Jednocześnie ujemny i istotny parametr przy zmiennej odległości potwierdza istnienie klasycznego efektu kosztów transportu. Najważniejsze wyniki dotyczą zmiennych interakcyjnych związanych z okresem sankcji. Wysoka i istotna statystycznie wartość współczynnika Sanctions×Armenia wskazuje na silne przyspieszenie eksportu Armenii po 2022 roku, przekraczające poziom wynikający z czynników makroekonomicznych. Podobny, choć słabszy efekt obserwowany jest dla Kazachstanu, co sugeruje wzrost jego znaczenia jako regionalnego węzła logistycznego. W przypadku Gruzji parametry wskazują na umiarkowany efekt sektorowy, natomiast dla Uzbekistanu i Kirgistanu wyniki są mniej stabilne i charakteryzują się większą zmiennością estymacji. Dla Białorusi współczynniki są dodatnie, lecz relatywnie mniejsze, co sugeruje raczej kontynuację istniejącej integracji przemysłowej z Rosją niż klasyczne przekierowanie handlu. Interpretacja parametrów w modelu logarytmicznym wskazuje, że w przypadku Armenii i Kazachstanu eksport po 2022 roku wzrósł o kilkadziesiąt procent powyżej scenariusza kontrfaktycznego. Łącznie wyniki tabeli potwierdzają hipotezę o zróżnicowanej roli państw pośrednich w regionalnej reorganizacji handlu – od silnych hubów logistycznych (Armenia), przez pośredników sektorowych (Gruzja), po gospodarki o charakterze integracyjnym (Białoruś).

5. Podsumowanie

Niniejszy artykuł analizuje procesy dostosowawcze rosyjskiej gospodarki wobec bezprecedensowej presji sankcyjnej nałożonej po pełnoskalowej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 roku. Głównym celem opracowania jest zbadanie efektywności importu równoległego oraz roli państw trzecich w omijaniu restrykcji międzynarodowych.

Kluczowe wnioski i mechanizmy omijania sankcji:

1. Skala sankcji i odporność gospodarki: Rosja stała się najbardziej objętym sankcjami krajem na świecie (ponad 15 000 restrykcji), jednak wykazała zaskakującą odporność dzięki wysokim cenom surowców energetycznych w 2022 roku oraz reorganizacji łańcuchów dostaw.
2. Nowa geografia handlu: nastąpiło radykalne przesunięcie kierunków wymiany handlowej – w 2024 roku aż 72,6% obrotów handlowych Rosji przypadło na Azję, z Chinami jako głównym partnerem.
3. Rola państw pośrednich: badanie przeprowadzone przy użyciu modelu grawitacyjnego oraz analizy *difference-in-differences* wykazało, że kraje takie jak Armenia i Kazachstan stały się kluczowymi hubami logistycznymi. Przykładowo, ormiański eksport do Rosji wzrósł o 400% w latach 2022–2023.
4. Specjalizacja regionalna:
   a) Armenia: silne przyspieszenie eksportu towarów, pełniąca rolę głównego węzła logistycznego,
   b) Kazachstan: regionalny korytarz transportowy, szczególnie w obszarze zaawansowanej elektroniki,
   c) Gruzja: specjalizacja w reeksporcie pojazdów,
   d) Białoruś: pogłębienie integracji produkcyjnej z Rosją zamiast klasycznego przekierowania handlu.
5. „Flota cieni" i towary podwójnego zastosowania: Rosja wykorzystuje tzw. flotę cieni (statki o niejasnej własności) do transportu ropy oraz pozyskuje krytyczne komponenty elektroniczne (układy scalone, półprzewodniki) poprzez sieć pośredników w Chinach, Hongkongu i ZEA.

Bibliografia

Akty prawne

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1226 z dnia 24 kwietnia 2024 r. w sprawie definicji przestępstw i kar za naruszenie unijnych środków ograniczających, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1226/oj/eng (dostęp: 14.03.2026).

Artykuły naukowe

1. Drezner, D.W. (2011). Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in World Politics, *International Studies Review*, 13(1), s. 96–108.
2. Felbermayr, G., Morgan, T.C., Syropoulos, C., Yotov, Y.V. (2024). Sanctions Data and Comparative Sanctions Intensity (Russia vs Iran), *CGPA Working Paper*, 1, https://www.lebow.drexel.edu/sites/default/files/2024-12/wp2024001-economic-sanctions.pdf.

Materiały internetowe

1. Brookings/Atlantic Council (2023–2024). *Shadow Fleet: Definition, Scale, Sanction Circumvention Tactics*, https://www.atlanticcouncil.org/dispatches/the-us-is-taking-action-against-russias-shadow-fleet-in-the-baltic-sea-europe-should-follow-suit/ (dostęp: 14.03.2026).
2. Centre for Advanced Defense Studies (C4ADS). (2024). *Trade Patterns and Diversion through China/Hong Kong*, https://c4ads.org/wp-content/uploads/2024/06/War-Machine-C4ADS-Report.pdf (dostęp: 14.03.2026).
3. Centre for Research on Energy and Clean Air (CREA) (2023–2024). *Tracking Revenues from Russian Fossil Fuel Exports*, https://energyandcleanair.org/russia-fossil-fuel-tracker/ (dostęp: 14.03.2026).
4. Council of the European Union (2022–2024). *EU Sanctions Map: Russia*, https://www.sanctionsmap.eu/#/main (dostęp: 14.03.2026).
5. Danish Maritime Authority (2023–2024). *Incidents Involving Shadow Fleet and Environmental Risks*, https://www.dma.dk/ (dostęp: 14.03.2026).
6. EBRD (2023). *Trade Diversion and Parallel Imports in Eurasia after 2022*, ebrd.com (dostęp: 14.03.2026).
7. European Commission (2022–2024). *Sanctions and Export Controls as Tools Against Russia's War Economy*, https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en (dostęp: 14.03.2026).
8. European Commission (2023–2024). *Recommendations to Strengthen Enforcement and Combat Circumvention*, https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures_en (dostęp: 14.03.2026).
9. European Council (2022–2024). *EU Restrictive Measures Against Russia (Sanctions Overview)*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/ (dostęp: 14.03.2026).
10. Federal Customs Service of Russia/Rosstat (2022–2024). *Trade Statistics and Balance of Payments (Export/Import Figures)*, https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/russia/trade-profile (dostęp: 14.03.2026).
11. Financial Times/Reuters (2023–2024). *Dubai as Key Hub for Russian Oil and Gold Trading*, https://www.reuters.com/world/europe/french-navy-intercepts-sanctioned-russian-tanker-mediterranean-macron-says/ (dostęp: 14.03.2026).
12. G7 (2022). *Statement on Price Cap Policy for Russian Oil / Oil Price Cap Implementation*, https://g7 g20-documents.org/fileadmin/G7G20_documents/2022/G7/Germany/Ministerial%20Meetings/Foreign%20Ministers/1%20Ministers%27%20Language/Statement%20of%20the%20G7%20and%20Australia%20on%20a%20price%20cap%20for%20seaborne% 20Russian%20crude%20oil_02122022.pdf (dostęp: 14.03.2026).
13. Government of the Russian Federation (2022). *Legalization of Parallel Imports*, https://aebrus.ru/weekly/2022%20Parallel%20Import%20AEB%20eng.pdf (dostęp: 14.03.2026).
14. iFact/OCCRP (2023–2024). *Investigations on Sanction Evasion Routes via Georgia*, https://ifact.ge/en/sanction-evasion/ (dostęp: 14.03.2026).
15. IMO (International Maritime Organization) (b.d.). *SOLAS/AIS Guidelines*, https://www.imo.org/en/about/conventions/pages/international-convention-for-the-safety-of-life-at-sea-(solas),-1974.aspx (dostęp: 14.03.2026).

16. International Energy Agency (IEA) (2023–2024). *Russian Oil Flows and India's Import Growth*, https://www.iea.org/reports/oil-market-report (dostęp: 14.03.2026).
17. International Monetary Fund (IMF) (2023–2024). *Russian Federation: Economic Outlook, Trade Dynamics, and Sanctions Impact*, https://www.imf.org/en/countries/rus (dostęp: 14.03.2026).
18. Konsomolskaja Prawda (2022). *Итоги санкций: в России стало больше импортных товаров. Как так получается*, https://www.kp.ru/daily/27431/4632728/ (dostęp: 14.03.2026).
19. OECD (2024). *Economic Outlook: Russia and Sanctions Resilience*, https://www.oecd.org/en/publications/2024/12/oecd-economic-outlook-volume-2024-issue-2_67bb8fac.html (dostęp: 14.03.2026).
20. RBC (2023). *Тектонический сдвиг: как изменилась внешняя торговля России в 2022 году*, https://www.rbc.ru/economics/05/01/2023/63a449789a79477778972b81 (dostęp: 14.03.2026).
21. Reuters (2024). *Russia Got Components Worth $2.9 bln from West Despite Sanctions, Kyiv Says*, https://www.reuters.com/world/europe/russia-got-components-worth-29-bln-west-despite-sanctions-kyiv-says-2024-01-17/ (dostęp: 14.03.2026).
22. Royal United Services Institute (RUSI) (2022–2024). *Foreign Components in Russian Weapons Recovered in Ukraine*, https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/silicon-lifeline-western-electronics-heart-russias-war-machine/interactive-summary (dostęp: 14.03.2026).
23. SKS – Consulting (2022). *ВЭД после 2022 года: как изменились правила игры и что важно знать бизнесу*, https://sks-consulting.ru/blog/ved-posle-2022-goda-kak-izmenilis-pravila-igry-i-chto-vazhno-znat-biznesu/ (dostęp: 14.03.2026).
24. TopWar (2017). *400 сравнительно честных европейских способов обойти антироссийские санкции США*, https://topwar.ru/amp/121831-400-sravnitelno-chestnyh-evropeyskih-sposobov-oboyti-antirossiyskie-sankcii-ssha.html (dostęp: 14.03.2026).
25. U.S. Department of Commerce – Bureau of Industry and Security (BIS) (2022–2024). *Export Controls and Dual-Use Goods Restrictions*, https://www.bis.gov/licensing/country-guidance/russia-belarus (dostęp: 14.03.2026).
26. UN Comtrade/OECD trade statistics (2024). *Trade Volumes, Shifts and Redirection Patterns*, https://comtradeplus.un.org/ (dostęp: 14.03.2026).
27. UN General Assembly (2014–2022). *Resolutions Concerning Territorial Integrity of Ukraine / Condemnation of Aggression*, https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/1 (dostęp: 14.03.2026).
28. World Bank (2023). *Commodity Markets Outlook*, https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/27189ca2-d947-4ca2-8e3f-a36b3b5bf4ba/content (dostęp: 14.03.2026).

Circumventing Sanctions Imposed on Russia: Challenges and Effectiveness of International Actions

Abstract

The article analyses the adaptation processes of the Russian economy to the unprecedented sanctions pressure imposed after February 2022. The study is based on an analysis of both English-language and Russian-language sources. The article presents the results of a study examining one of the key mechanisms used to circumvent sanctions, namely so-called "parallel imports" into Russia through countries such as Armenia, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan.

Keywords: sanctions on Russia, international trade, parallel import

Unless stated otherwise, all the materials are available under the Creative Commons Attribution 4.0 International license. Some rights reserved to SGH Warsaw School of Economics.